

Studii empirice

Influența mediului penitenciar asupra personalității deținutului

Maria Nicoleta TURLIUC¹
Carmen PARTENI²

Rezumat: Studiul de față analizează impactul detenției asupra personalității deținuților recidiviști și nerecidiviști. Este recunoscut faptul că încarcerarea exercită o mare influență asupra capacității de adaptare a populației private de libertate. Am propus următoarele ipoteze: 1. Adaptarea în închisoare este influențată de statutul deținuțului: recidivist sau nerecidivist. 2. Adaptarea la viața de închisoare este influențată de perioada de detenție: carantina și perioada de execuție a pedepsei propriu-zise. Am utilizat un chestionar anamnestic, precum și chestionarele Woodworth-Mathews, H. Schieschek și MMPI (forma scurtă). Instrumentele au fost aplicate la 80 de deținuți: 40 recidiviști și 40 non-recidiviști. Rezultatele arată că în perioada de carantină (21 de zile – o lună) nerecidiviștii se confruntă cu numeroase dificultăți și probleme de comportament. Recidiviștii se adaptează ușor în perioada de carantină, dar au mari dificultăți în respectarea regulilor din penitenciar în perioada de execuție a pedepsei.

Majoritatea oamenilor dispun, cel mai adesea, de mijloacele psihologice (cognitiv-afective) și de condițiile sociale necesare unei bune adaptări la mediul socio-cultural. De asemenea, majoritatea indivizilor se conformează normelor societății, în cea mai mare parte a timpului, fapt ce se datorează atât normalității lor psihologice și procesului de socializare prin care au trecut, cât și structurilor controlului social. *Inadaptarea* înseamnă imposibilitatea unei persoane de a-și satisface propriile nevoi și pe cele ale anturajului, de a-și însuși și juca un rol normal în societate; fenomenul de inadaptare cuprinde atât deficienții motor, senzorial, mental și bolnavii psihic, cât și copiii cu diverse tulburări de comportament sau delincvenții (Turliuc, 2007). Este evident faptul că orice infractor este un inadaptat din punct de vedere social. Anamnezele făcute

¹ Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași

² Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași

infractorilor arată că, în majoritatea cazurilor, aceștia provin din familii dezorganizate (părinți decedați, divorțați, infractori, alcoolici, bolnavi psihic) unde nu există condițiile, priceperea sau preocuparea necesare educării copiilor. Acolo unde nivelul socio-cultural al părinților nu este suficient de ridicat, unde nu se dă atenția cuvenită normelor regimului zilnic, se pun implicit bazele unei inadapări sociale. Atitudinile antisociale care rezultă din influența necorespunzătoare a mediului conduc la înrădăcinarea unor deprinderi negative care în diferite ocazii nefavorabile pot fi actualizate, conducând la conduite deviante, iar apoi la infracțiuni.

Influența mediului penitenciar asupra personalității deținuților nu este una favorabilă, știut fiind faptul că pedeapsa își atinge rareori funcția de ispășire și cea de reeducare, că în loc să ducă la corectarea conduitei și la reabilitarea personalității deținutului mediul penitenciar asigură adesea specializarea infractorilor, prin învățarea unor tehnici evolute, transmise de infractorii cei mai versați. De asemenea, se știe că resursele adaptative ale infractorilor sunt solicitate la maximum în decursul detenției, fapt care se asociază uneori cu o adevărată implozie psihologică. Înainte de a fi o instituție juridică, penitenciarul este un construct psihologic, ale cărui coordonate principale rămân eșecul, patologicul, stresul și disperarea.

Din punctul de vedere al administrației penitenciare, perioadele de executare a pedepsei cu închisoarea sunt (Florin, 1996, p. 47): „carantina, executarea propriu-zisă și perioada pregătirii pentru libertate”. Fiecare dintre acestea are caracteristici și solicitări diferite.

Perioada de carantină – care se prelungește dincolo de cele 21 de zile prevăzute mai ales din considerente medicale – este perioada în care deținutul nou depus ajunge la o formă de viață acceptabilă. La subiecții aflați la prima experiență de acest tip apar multiple somatizări, pierderi de greutate, insomnii, descărcare prin plâns, au dureri la membrele inferioare, sunt dezorientați în timp. Șocul încarcerării și contactul cu subcultura carcerală îl fac pe deținut să-și formeze o nouă viziune asupra propriei persoane și să elaboreze o „strategie de supraviețuire” (Butoi, 1992). Șocul depunerii este direct proporțional cu dezechilibrul psiho-emoțional preexistent depunerii: firile mai sensibile, cei cu un eu slab, cei imaturi în plan afectiv și social, cei bolnavi suferă, în general, mai mult. Ceva mai târziu – la o lună sau două - se instalează sentimentul de victimizare, atunci când deținutul realizează amploarea pierderilor din cauza condamnării și începe să-și imagineze handicapul situației lui familiale, profesionale și sociale. Așteptarea uneori a clarificării situației juridice, nesatisfacerea nevoii de ajutor moral, sentimentul de neputință și de posedare

accentuat de prezența celorlalți deținuți cu care nu-și poate găsi la început afinități, măresc chinul depunerii.

Destul de repede, dezamăgirea ia locul disperării: părăsiți de familie, luarea cu forța a bunurilor personale de către unii deținuți mai vechi, contactul cu mentalități și stiluri de viață greu de conceput înainte, imposibilitatea de a rămâne la distanță de partea rea a vieții de grup grăbesc aderarea deținutului la normele și valorile neoficiale.

Executarea propriu-zisă, ca etapă, a fost denumită astfel deoarece cuprinde cea mai mare parte a pedepsei, în care se încearcă reeducarea deținuților și în care munca este principala activitate a majorității acestora. Cei mai mulți condamnați s-au edificat asupra principalelor probleme, și-au găsit locul în cadrul relațiilor de grup, încălcarea regulilor oficiale este tot mai rară. Cei cu vârstă înaintată relevă faptul că regimul legal de detenție nu creează neajunsuri majore. În ceea ce privește relațiile dintre deținuți, dezamăgirea este sentimentul dominant, deoarece în procente neașteptat de mari ei declară că au învățat noi „lucruri rele”.

În fine, *pregătirea pentru libertate* se referă la cele câteva săptămâni dinaintea liberării, când deținutul este supus unui program special de instruire: i se dau sfaturi practice privind modul de rezolvare a problemelor pe care le va întâlni imediat după punerea în libertate, mai ales cele referitoare la noul loc de muncă și modul de comportare.

Adaptarea este procesul prin care o persoană devine capabilă să trăiască într-un grup social, ajustându-și comportamentul după cerințele mediului. El se realizează prin mijlocirea unor tehnici, culturi, norme și valori. Din punct de vedere psihologic, adaptarea, integrarea și socializarea nu sunt posibile fără acțiuni concrete în care fiecare persoană este angajată sistematic și determinată să-și formeze un sistem activ și stimulatив de relații interindividuale. În cazul deținutului, responsabilitățile pe care le are, rolurile pe care le îndeplinește, activitățile pe care le desfășoară reprezintă exerciții prin care calitățile necesare integrării și socializării se formează și se dezvoltă continuu. Fără aceste acțiuni co-participative, de angajare, antrenare, solicitare și stimulare a unei atitudini active, în concordanță cu țelurile grupului din care face parte deținutul, o integrare adecvată nu este posibilă. Procesul adaptării la situația detenției – realizat în decursul primului an de ispășire a pedepsei – cuprinde trei etape distincte, nota A. Boldescu (2001).

Sintetizând problemele adaptative legate de întreaga perioadă a penitenciarizării, G Florian (1996) menționa succesiunea a patru etape:

- prima perioadă de *acomodare* este dominată, din punctul de vedere al deținutului, de teamă și supunere, de efortul individual de a trăi în noul mediu de viață; sentimentul de părăsire și neputință este puternic;

- a doua etapă, de *adaptare*, este centrată pe căutarea recompenselor și câștigarea bunăvoinței cadrelor. Activitatea deținutului urmează secvența cunoaștere-valorizare-conduită. Deținutul este un atent observator a tot ce se întâmplă în jurul său și, în urma evaluării persoanelor, normelor și valorilor formale și informale adoptă o conduită sau alta;

- a treia etapă, de *participare*, când individul nu se mai simte străin față de ceilalți, are anumite satisfacții în urma muncii depuse și un comportament activ în cadrul relațiilor interpersonale;

- a patra etapă, de *integrare* este caracterizată prin dependența accentuată a individului de grupul din care face parte și de menținerea unei stări de echilibru în plan somatopsihic.

Obiectivul acestui studiu este acela de a analiza influența mediului penitenciar asupra personalității deținuților nerecidiviști și recidiviști, ținând cont de faptul că mediul penitenciar produce modificări în structura personalității deținuților.

Ipoteze și design

În elaborarea acestui studiu am pornit de la următoarele ipoteze de cercetare:

1. Adaptarea deținuților la mediul penitenciar este influențată de statutul deținutului (nerecidivist și recidivist) și
2. Adaptarea deținuților la mediul penitenciar este influențată de perioada de executare a pedepsei (carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei).

Variabilele dependente sunt: particularitățile psihice ale deținuților (de exemplu, emotivitate – nevrozism, anxietate – depresie și impulsivitate – agresivitate). Variabile independente: statutul deținutului (nerecidiviști și recidiviști) și timpul experimental, cu 2 nivele: carantina și executarea propriu-zisă a pedepsei. În timpul I experimental s-au testat 2 loturi independente: 40 de nerecidiviști (NR) și 40 de recidiviști (R). În timpul II experimental s-au testat aceiași subiecți. În cadrul studiului am comparat:

Nerecidiviști (NR) timpul experimental I – Recidiviști (R) timpul experimental I

Nerecidiviști (NR) timpul experimental II - Recidiviști (R) timpul experimental II

Nerecidiviști (NR) timpul experimental I - Nerecidiviști (NR) timpul experimental II

Recidiviști (R) timpul experimental I - Recidiviști (R) timpul experimental II

Metoda

Participanți. Lotul experimental a fost constituit din 80 de deținuți din Penitenciarul cu regim închis Vaslui. Grupele de lucru au constituit eșantioane independente, astfel: primul grup a fost alcătuit din 40 de subiecți nerecidiviști (NR), iar al doilea, din 40 de subiecți recidiviști (R). Persoanele selectate pentru cercetare îndeplinesc următoarele condiții: au vârsta cuprinsă între 18 – 45 de ani și un nivel de școlarizare de peste 7 clase. Inițial, au fost selectați un număr de 112 subiecți dar, în final, au rămas 80 de subiecți. La 32 de subiecți s-a renunțat din următoarele considerente: a. aveau vârste mai mari sau mai mici decât intervalul de vârstă supus cercetării; b. aveau nivel de școlarizare mai mic de 7 clase; c. nu erau condamnați definitiv, ceea ce presupunea, transferul lor în alte instituții.

Deținuții investigați au săvârșit următoarele fapte:

Fapta săvârșită	Nerecidiviști (NR)	Recidiviști (R)
FURT	10	29
TĂLHĂRIE	14	7
VIOL	7	2
OMOR	5	
VĂTĂMARE CORPORALĂ	4	2
TOTAL	40	40

Procedura. Studiul s-a desfășurat pe o perioadă de 6 luni, începând cu luna noiembrie 2004, până în luna aprilie 2005, timp în care s-au parcurs următorii pași:

În primele trei săptămâni, în perioada de carantină, ambele grupe de deținuți G1= 40 nerecidiviști (NR) și G2= 40 recidiviști (R) au fost testați inițial cu probele psihologice, această testare constituind primul timp experimental. Testarea psihologică a fost constituită din următoarele probe:

- Chestionar anamnestic;
- T.A. – Chestionarul tendințelor accentuate, elaborat de H. Schieschek;
- WM – Chestionarul Woodworth-Mathews;
- P.N.P.- Inventar de personalitate Minnesota (forma prescurtată, adaptată populației penitenciare).

Al doilea timp experimental a avut loc în luna aprilie 2005, aplicându-se același set de instrumente, acesta constituind a doua testare. În intervalul dintre testări s-au parcurs următoarele etape: interpretarea rezultatelor obținute în urma

testării psihologice; discuții individuale și de grup cu deținuții nerecidiviști și recidiviști din eșantionul testat psihologic; observații nesistematizate și sistematizate asupra deținuților chestionați; studiul documentelor: fișă de observație individuală, a deținuților din eșantionul testat, numărul rapoartelor de evidențiere și de incident (de pedepsire) obținute de aceiași deținuți; discuții individuale cu cadrele din penitenciar care au desfășurat direct activități cu deținuții din lotul experimental și notarea concluziilor.

Instrumente. Pentru realizarea acestei cercetări, s-au folosit o serie de instrumente standardizate, precum și alte metode de lucru. Instrumentele de lucru standardizate care au fost utilizate sunt următoarele: Chestionarul tendințe accentuate a lui Schmiescheck, Chestionarul Woodworth-Mathews și Inventarul de personalitate Minnesota (forma prescurtată și adaptată populației penitenciare). Înainte de aplicarea acestor instrumente standardizate, s-a aplicat și un Chestionar anamnestic. În continuare prezentăm pe scurt, instrumentele de lucru standardizate.

Chestionarul de tendințe accentuate (TA) a fost elaborat dr. H. Schieschek, de la Clinica de boli nervoase a Universității Humboldt din Berlin, în conformitate cu conceptul de „personalitate accentuată” al neuropsihiatruului Karl Leonhard. Acest chestionar cuprinde 88 de întrebări, prezentate amestecat, formând 10 grupe (de la I la X), fiecare grupă urmărind exploatarea unei anumite trăsături accentuate cum ar fi: prima grupă (12 întrebări privind firea demonstrativă); a doua grupă (12 întrebări privind firea hiperexactă); a treia grupă (12 întrebări privind firea hiperperseverentă); a patra grupă (8 întrebări vizând firea nestăpânită); a cincia grupă (8 întrebări vizând firea hipertimică); a șasea grupă (8 întrebări vizând firea nestăpânită); a opta grupă (4 întrebări vizând firea exaltată); a noua grupă (8 întrebări vizând firea anxioasă); a zecea grupă (8 întrebări privind firea emotivă). Acest test se poate aplica individual sau colectiv. Subiectul trebuie să sublinieze „DA” sau „NU”, după cum conținutul fiecărei întrebări i se potrivește sau nu. Se poate vorbi despre „accentuarea” propriu-zisă, când numărul de răspunsuri semnificative din grupa respectivă trece de jumătate.

Chestionarul Woodworth-Mathews (WM) constituie prima încercare de evaluare a tendințelor psihonevrotice. Intenția autorului a fost de a standardiza examenul psihiatric pentru a putea fi aplicat unor grupe mari de persoane. Acest chestionar cuprinde 76 de întrebări, formulate astfel încât răspunsurile nefavorabile să apară uneori sub formă afirmativă, alteori sub formă negativă, se referă, la excesiva fatigabilitate, adaptarea față de mediu, frici anormale, dispoziții afective, moduri de conduită socială, obsesii, impulsii, agresivitate. Totalul răspunsurilor nefavorabile reprezintă cota individuală care capătă semnificație patologică dacă depășește valoarea de 200.

P.N.P reprezintă o formă prescurtată a Inventarului multifazic de personalitate Minnesota (MMPI) a lui Hathway și McKinley. Chestionarul cuprinde 83 de propoziții, care conțin referiri privitoare la domenii ample de interese, de la condiția fizică până la atitudinile morale și conduita socială a individului. În urma aplicării lui, acest chestionar evidențiază existența unor tendințe spre devianță. Subiectul va trebui să claseze toate întrebările în trei categorii: adevărat, fals, nu știu, după care răspunsurile vor fi analizate: îndoielnic (răspunsurile „nu știu”), minciuna, deviația psihopatică și tendințe paranoide. P.N.P este o formă prescurtată și adaptată populației penitenciare.

Un alt instrument de lucru utilizat este Chestionarul anamnestic care cuprinde întrebări referitoare la situația deținutului (profesie, familie, prieteni, planuri de viitor), dar și întrebări privind percepția deținutului asupra mediului penitenciar (relațiile cu alți deținuți, cu cadrele penitenciarului, satisfacții și nemulțumiri). Prelucrarea datelor obținute s-a făcut prin statistică descriptivă și inferențială.

Rezultate

Mai întâi am dorit să verificam dacă adaptarea deținuților la mediul penitenciar în perioada de carantină este influențată de statutul deținutului (nerecidivist și recidivist). Analiza statistică efectuată cu testul t pentru eșantioane independente, a evidențiat la timpul experimental 1 (carantina), următoarele variabilele cu diferențe semnificative (tabelul nr. 1): psihopatie, nestăpânire, hipertimie, anxietate, emotivitate.

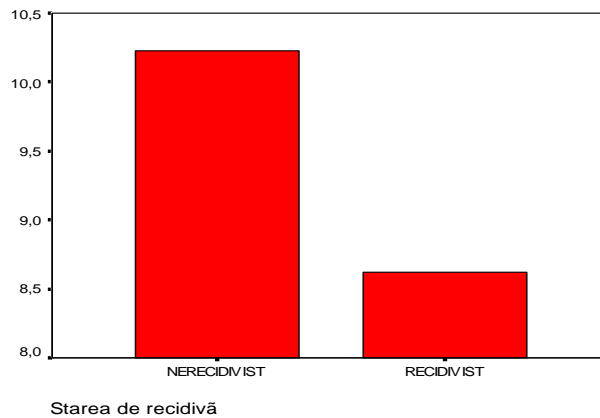
	Media Nerecidiviști	Media Recidiviști	t	Df	p
PNP T. Psihopatie 1	10,2250	8,6250	2,525	78	0,014
TA Nestăpânire 1	20,2500	13,9000	7,298	78	0,001
TA Hipertimie 1	15,7500	14,0000	2,068	78	0,042
TA Anxietate 1	19,5000	11,6250	8,570	78	0,001
WM Emotivitate 1	245,0000	195,3000	3,134	78	0,002

Tabelul nr. 1 - Testul t pentru eșantioane independente, timpul 1 experimental - variabile cu diferențe semnificative între nerecidiviști și recidiviști

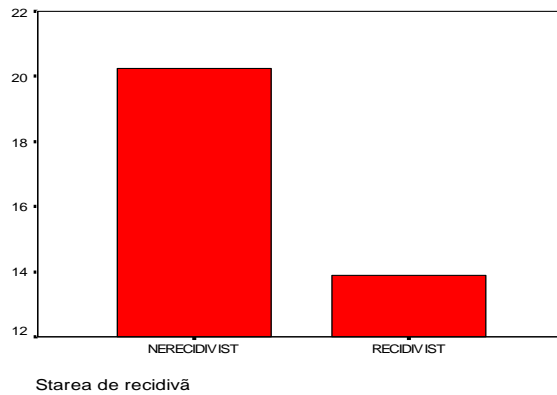
La aceste variabile, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative, mediile nerecidiviștilor la aceste variabile fiind semnificativ mai mari comparativ cu cele ale recidiviștilor.

La variabila *tendințe către psihopatie* există diferențe semnificative între cele

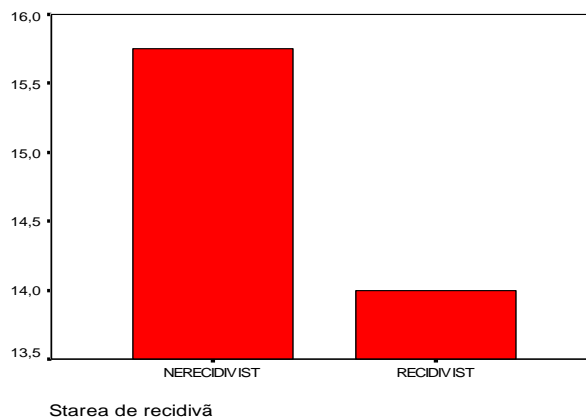
două grupe de subiecți, nerecidiști și recidiști, în sensul menționat mai sus, statutul deținutului influențând nivelul tendinței spre psihopatie. Tendințele către psihopatie se caracterizează prin dezechilibre și tulburări de comportament, prin conduite impulsive, prin instabilitate emoțională. Manifestările psihopatiei duc la scăderea capacității de adaptare, ceea ce sugerează că subiecții nerecidiști sunt mai puternic solicitați în perioada de carantină, capacitatea lor de adaptare este mai mult pusă la încercare, comparativ cu cea a subiecților recidiști.

La variabila *nestăpânire*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, nerecidiști și recidiști, media nerecidiștilor fiind semnificativ mai mare comparativ cu media recidiștilor. Tendința către nestăpânire se caracterizează prin lipsa de control a gesturilor și conduitei, prin manifestări primare și bruște sub imperiul impulsurilor și al emoțiilor sau afectelor, ceea ce facilitează provocarea de conflicte intense, stări frecvente de proastă dispoziție și de irascibilitate, împiedicând continuarea activității, prin creșterea afectelor cu izbucnire și descărcare bruscă. Prin urmare, în perioada de carantină nerecidiștii au dificultăți mai mari în a se adapta la regimul dur din penitenciar, în a respecta noile norme și comit mai frecvent acte agresive, comparativ cu recidiștii.

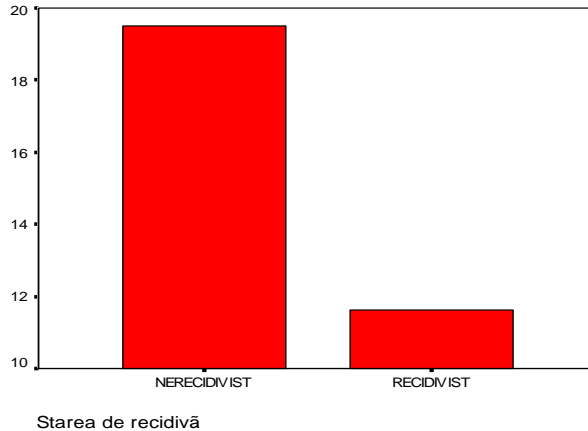

La variabila *hipertimie*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, media nerecidiviștilor fiind semnificativ mai mare comparativ cu media recidiviștilor. Hipertimia se caracterizează printr-o creștere polarizată a încărcăturilor afective, o exagerare a tonusului afectiv, în varianta negativă cu depresie, anxietate și melancolie, superficialitate încălcând reguli fără a se simți vinovat, ceea ce sugerează că subiecții nerecidiviști suferă dezechilibre afective mai puternice în perioada de început a detenției, comparativ cu recidiviștii.

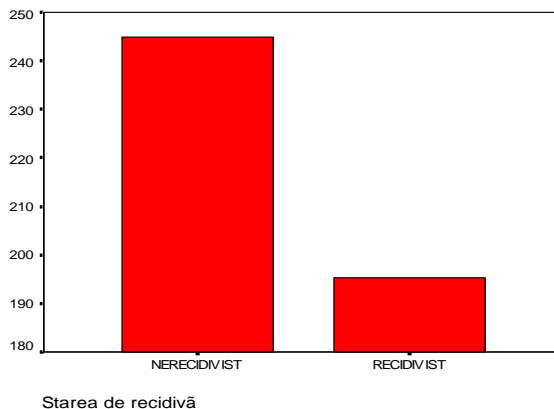

La variabila *anxietate*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul anxietății la cele două grupe de subiecți, media nerecidiviștilor fiind semnificativ mai mare comparativ cu media recidiviștilor. Anxietatea

se caracterizează prin stări de neliniște, teamă nespecifică, panică, angoasă însoțite de tulburări psiho-somatice, este o stare afectivă neplăcută, o reacție emoțională dezadaptată, ceea ce sugerează că deținutul nerecidivist prezintă tulburări mai mari ale afectivității la contactul cu mediul de detenție, comparativ cu recidiviștii.

La variabila *emotivitate*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative, media nerecidiviștilor fiind semnificativ mai mare comparativ cu media recidiviștilor. Emotivitatea desemnează o reactivitate primară și exagerată comparativ cu stimulul afectogen, ceea ce sugerează că deținuții nerecidiviști au o capacitate de autocontrol și de adaptare mai scăzută la situații noi în perioada de carantină comparativ cu recidiviștii.

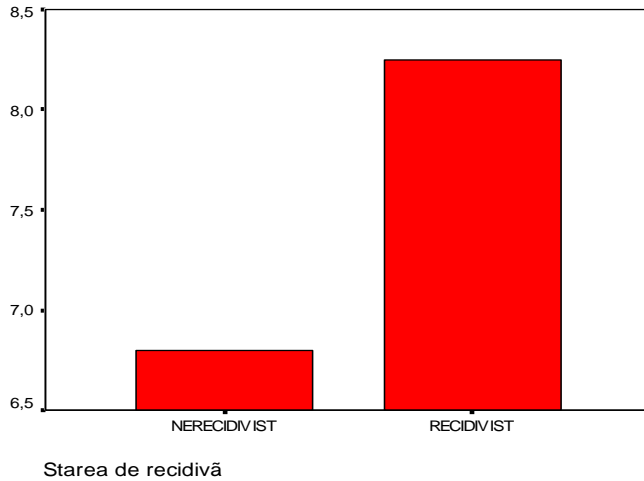
La timpul 1 experimental (carantina), nu au apărut diferențe semnificative între mediile nerecidiviștilor și cele ale recidiviștilor la următoarele variabile: nevrozism, tendințe paranoide, demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, distimie, ciclotimie, exaltare, emotivitate, obsesii psihastenice, tendințe schizoide, tendințe paranoide, tendințe depresive și anxioase, tendințe impulsive, tendințe de instabilitate psihică și tendințe antisociale. Acest fapt poate fi explicat prin: lipsa de înțelegere a unor cuvinte din itemii testelor de personalitate; neînțelegerea sensului frazelor din teste: întrebări, formulate astfel încât răspunsurile nefavorabile să apară uneori sub formă afirmativă, alteori sub formă negativă (Chestionarul Woodworth); tendința spre minciună, față de subiecții prin afișarea unui comportament nespecific; lipsa de centrare pe sarcină; semnificația pe care subiecții au atribuit-o situației de testare; așteptările subiecților față de situația de testare; adoptarea unei atitudini de complezență.

În al doilea rând, am dorit să verificăm dacă adaptarea deținuților la mediul penitenciar, în perioada de executare a pedepsei, este influențată de statutul deținutului (nerecidivist și recidivist). Analiza statistică, efectuată cu testul t pentru eșantioane independente, a evidențiat la timpul experimental 2 (perioada de executare propriu-zisă a pedepsei) următoarele variabilele cu diferențe semnificative: nevrozism, nestăpânire, exaltare, anxietate, tendințe depresive și anxioase, tendințe impulsive și tendințe antisociale.

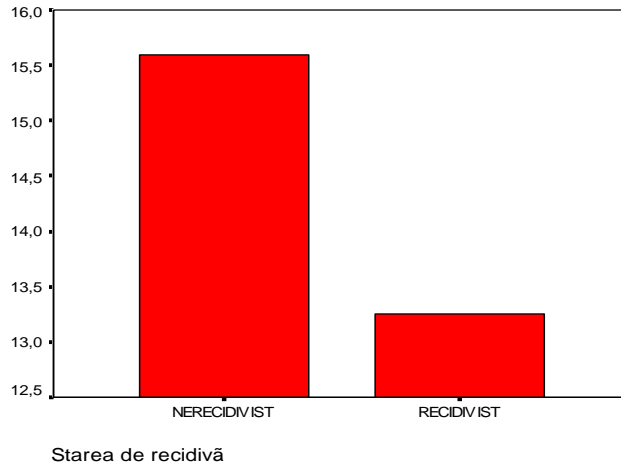
	Media nerecidiviști	Media recidiviști	T	df	P
PNP Nevrozism 2	6,8000	8,2500	- 2,864	78	0,005
TA Hiperexactitate 2	15,6000	13,2500	2,467	78	0,016
TA Nestăpânire 2	6,8250	13,4750	- 5,906	78	0,001
TA Exaltare 2	10,8000	15,3000	- 3,484	78	0,001
TA Anxietate 2	5,0250	10, 5750	- 5,082	78	0,001
WM Tendințe depresive și anxioase 2	150,1500	219,3500	- 4,045	78	0,001
WM Tendințe impulsive 2	158,1750	268,1000	- 7,237	78	0,001
WM Tendințe antisociale 2	260,0000	297,4500	- 2,278	78	0,025

Tabelul nr. 2 - Testul t pentru eșantioane independente, timpul 2 experimental-variabile cu diferențe semnificative

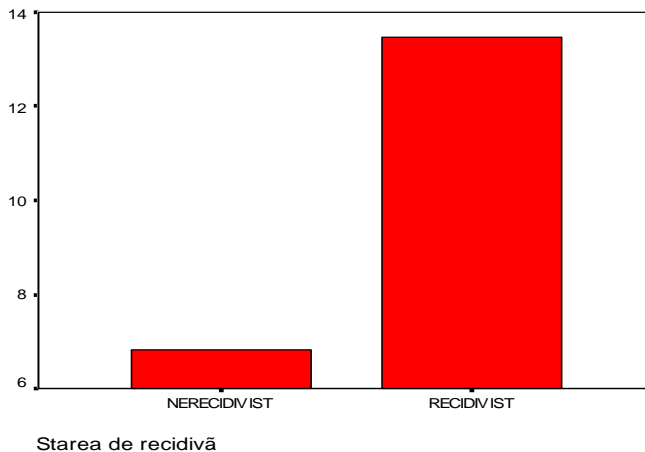
La variabila *nevrozism*, media recidiviștilor este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidiviștilor. Nevrozismul se caracterizează prin hiperactivismul nervos mental și fizic, variabilitate de dispoziție afectivă, ceea ce sugerează că deținuții recidiviști sunt instabili afectiv în perioada de executare a pedepsei, comparativ cu deținuții nerecidiviști.

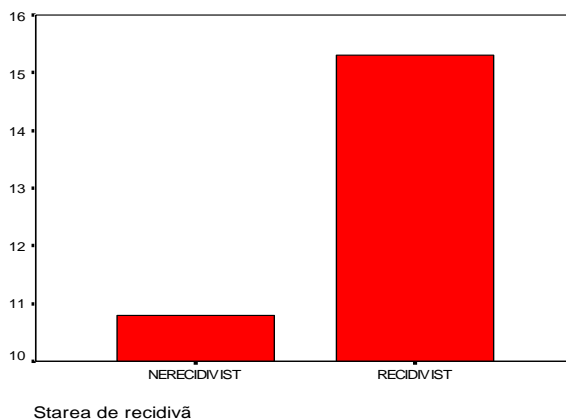
La variabila *hiperexactitate*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, media nerecidiviștilor fiind semnificativ mai mare comparativ cu media recidiviștilor. Hiperexactitatea se manifestă prin tendința de centrare pe detalii și pierderea a ceea ce este semnificativ în ansamblu, ceea ce sugerează că nerecidiviștii sunt preocupați excesiv de detalii și întâmpină dificultăți mari când trebuie să ia decizii în perioada de executare propriu-zisă, comparativ cu recidiviștii.

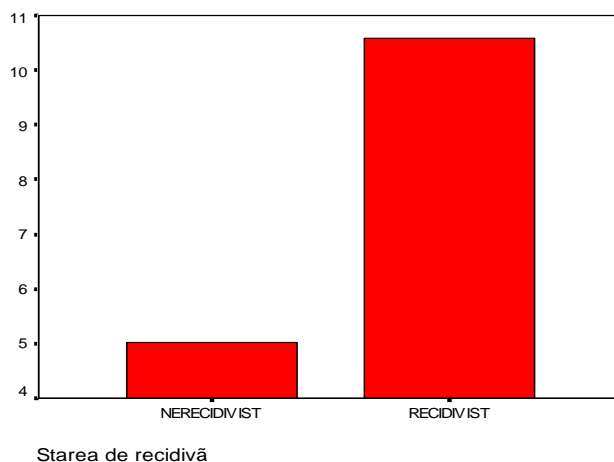
La variabila *nestăpânire*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, în sensul că media recidiviștilor la variabila *nestăpânire* este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidiștilor. Tendința către *nestăpânire* se caracterizează prin lipsa de control a gesturilor și a conduitelor, manifestări primare și bruște sub imperiul impulsurilor și al emoțiilor sau afectelor, ceea ce facilitează provocarea de conflicte intense, stări frecvente de proastă dispoziție și de irascibilitate, împiedicând continuarea activității; creșterea afectelor cu izbucnire, descărcare bruscă; ceea ce sugerează că recidiviștii respectă mai greu normele și comit cu ușurință acte agresive în perioada de executare propriu-zisă, comparativ cu nerecidiștii.

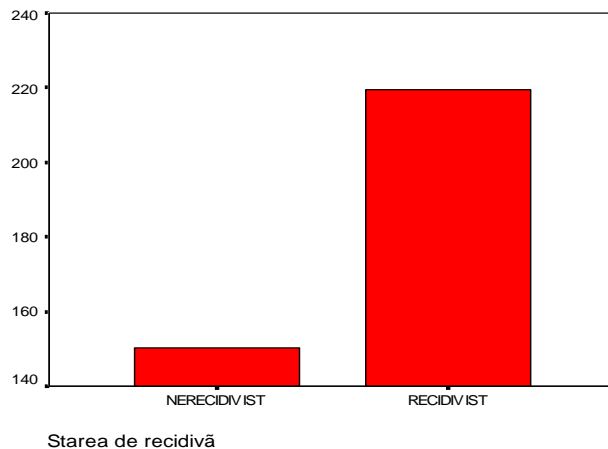
La variabila *exaltare*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, în sensul că media recidiviștilor la variabila *exaltare* este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidiștilor. Exaltarea este o stare emoțională de scurtă durată, dar foarte intensă care poate conduce la restrângerea controlului comportamental, fiind apropiată stării de supraexcitare, ceea ce sugerează că recidiviștii au un autocontrol comportamental scăzut în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei, comparativ cu nerecidiștii.

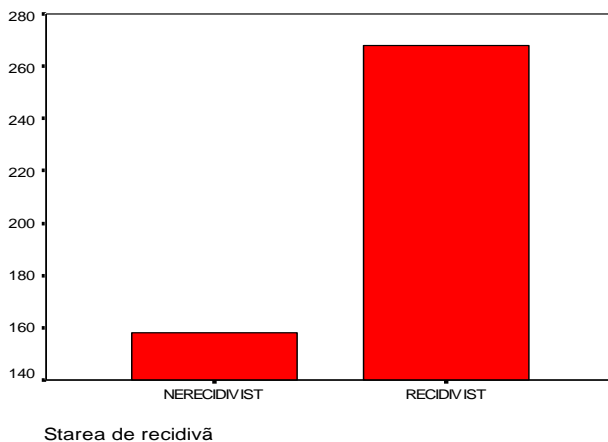
La variabila *anxietate*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative în timpul 2 experimental la cele două grupe de subiecți, în sensul că media recidiviștilor la variabila anxietate este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidiștilor. Anxietatea se caracterizează prin stări de neliniște, teamă nespecifică, panică, angoasă, însoțite de tulburări psihosomatice; este o stare afectivă neplăcută, o reacție emoțională dezadaptativă, ceea ce sugerează că recidiviștii prezintă tulburări mai puternice ale afectivității în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei, comparativ cu nerecidiștii.

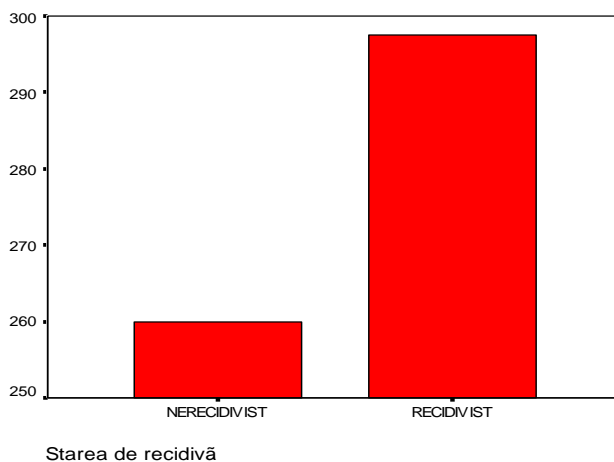
La variabila *tendințe depresive și anxioase*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul depresiei și al anxietății în timpul 2 experimental la cele două grupe de subiecți, în sensul că media recidiviștilor este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidișiștilor. Tendințele depresive și anxioase se caracterizează prin golire și neliniște interioară, incapacitate decizională, sentimente de vinovăție, incapacitate de acțiune autentică, dificultăți de verbalizare, inerție psiho-motorie, însoțite de tulburări psiho-somatice, ceea ce sugerează că recidiviștii prezintă tulburări ale afectivității cu impact în medierea adaptativă în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei, comparativ cu nerecidișiști.

La variabila *tendințe impulsive*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul impulsivității în timpul 2 experimental la cele două grupe de subiecți, nerecidișiști și recidiviști, în sensul că media recidiviștilor la variabila tendințe impulsive este semnificativ mai mare comparativ cu media nerecidișiștilor. Prin tendințele impulsive, se înțeleg reacții spontane, primitive și necontrolate conștient, o descărcare incoercibilă și imediată a unei stări de tensiune emoțională într-un act sau într-un comportament, actul impulsiv făcând ca tensiunea psihică să înceteze. Aceste caracteristici pot sugera că recidiviștii prezintă schimbări bruște de dispoziție, reacții spontane și neadaptate mai frecvent în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei, comparativ cu nerecidișiști.

La variabila *tendințe antisociale*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între cele două grupe de subiecți, în sensul că media nerecidiviștilor la variabila tendințe antisociale este semnificativ mai mică decât media recidiviștilor. Tendințele antisociale se caracterizează printr-o încălcare a normelor, lipsă de respect față de valorile morale și individuale, grad scăzut de rezistență la frustrare, ceea ce sugerează că recidiviștii încalcă mai mult normele și au tendința de a-i învinovăți mai mult pe ceilalți pentru comportamentul lor în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei, comparativ cu nerecidiviștii.

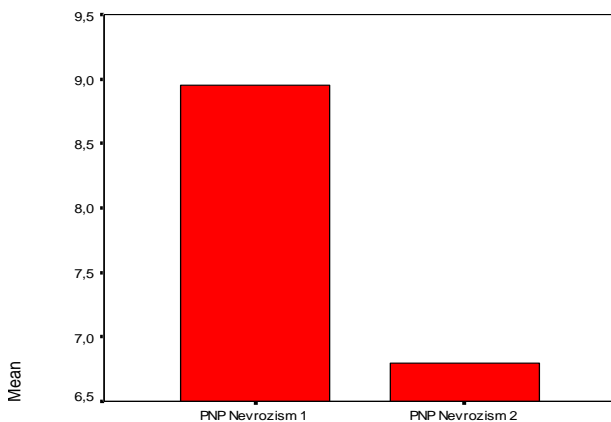
Analiza statistică realizată cu testul t pentru eșantioane independente a evidențiat în timpul 2 experimental (perioada de executare propriu-zisă), următoarele variabile cu diferențe nesemnificative: tendințe paranoide, tendințe psihopatie, demonstrativitate, hiperperseverență, hipertimie, distimie, ciclotimie, emotivitate, obsesii psihastenice, tendințe schizoide, tendințe, paranoide, tendințe de instabilitate psihică. Acest lucru poate fi explicat și prin intervenția unor factori perturbatori.

În continuare, am verificat dacă există diferențe semnificative între particularitățile psihice ale *nerecidiștilor* între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei (timpul 1 și timpul 2). Analiza statistică efectuată cu testul t pentru eșantioane perechi a evidențiat următoarele variabilele cu diferențe semnificative: nevrozism, tendințe paranoide, tendințe psihopatie, nestăpânire, hipertimie, exaltare, anxietate, obsesii psihastenice, tendințe depresive și anxioase, tendințe impulsive, tendințe de instabilitate psihică. La aceste variabile, mediile nerecidiștilor, în perioada de carantină, sunt semnificativ mai mari comparativ cu mediile din perioada de executare propriu-zisă a pedepsei.

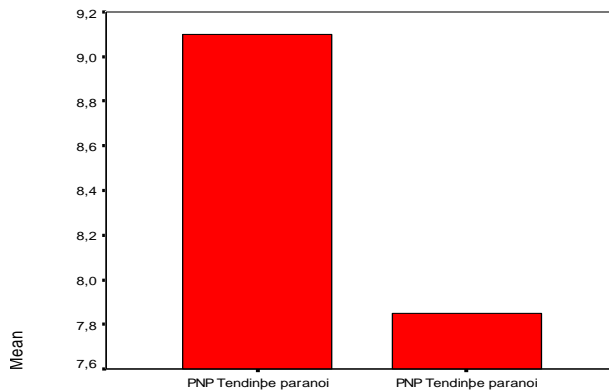
	Media nerecidișiți timp experimental 1	Media nerecidișiți timp experimental 2	t	df	p
PNP Nevrozism	8,9500	6,8000	4,769	39	< 0,001
PNP Tendințe paranoide	9,1000	7,8500	2,126	39	0,040
PNP Tendințe psihopatie	10,2250	8,5500	3,268	39	0,002
TA Nestăpânire	20,2500	6,8250	17,334	39	< 0,001
TA Hipertimie	15,7500	13,3500	2,787	39	0,009
TA Exaltare	17,7000	10,8000	7,560	39	< 0,001
TA Anxietate	19,5000	5,0250	25,072	39	< 0,001
WM Obsesii psihastenice	232,0000	262,8000	- 2,056	39	0,046
WM Tendințe depresive și anxioase	221,5500	150,1500	4,653	39	< 0,001
WM Tendințe impulsive	263,0000	158,1750	6,336	39	< 0,001
WM Tendințe de instabilitate psihică	223,3500	187,0000	2,372	39	0,023

Tabelul nr. 3 - Testul t pentru eșantioane perechi, nerecidiviști - variabile cu diferențe semnificative între T1 și T2

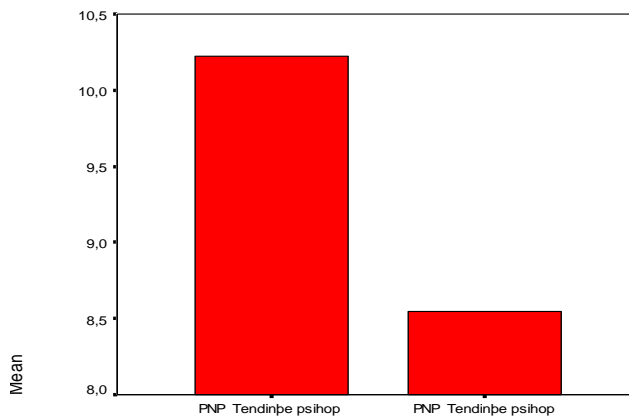
La variabila *nevrozism*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între timpul experimental 1 și timpul 2 la subiecții nerecidiviști; altfel spus, perioada de detenție influențează nivelul nevrozismului în sensul că media la variabila nevrozism la timpul 1 este semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2. Nevrozismul scade între carantină și executarea propriu-zisă, ceea ce denotă că hiperactivismul nervos mental și fizic a scăzut în intensitate, intervenind mecanismele reglatorii de adaptare.

La variabila *tendințe paranoide*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între timpul experimental 1 și timpul 2 la subiecții nerecidiviști, media la timpul 1 experimental fiind semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2. Tendințele paranoide scad în timp, ceea ce sugerează că suspiciunea, neîncrederea, percepția distorsionată a realității și inadaptabilitatea se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

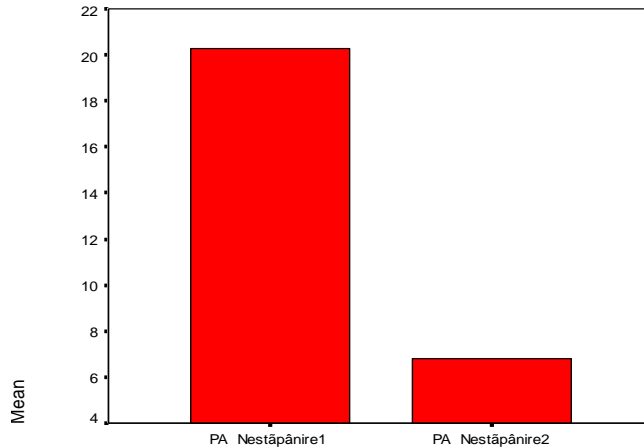

La variabila *tendințe către psihopatie*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul tendințelor către psihopatie în timpul 1 experimental și timpul 2 experimental la subiecți nerecidiviști, media în timpul 1 fiind semnificativ mai mare comparativ media din timpul 2. Tendințele către psihopatie scad între timp, ceea ce sugerează tulburări de comportament, conduitele impulsive și instabilitatea emoțională se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

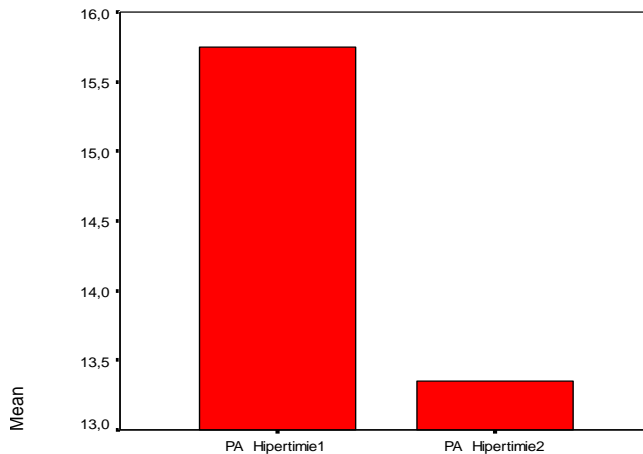

La variabila *nestăpânire*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul nestăpânirii în timpul 1 experimental și timpul 2 experimental la subiecți nerecidiviști sau, altfel spus, perioada de detenție influențează nivelul nestăpânirii în sensul că media la variabila nestăpânire în timpul 1 experimental este semnificativ mai mare decât media din

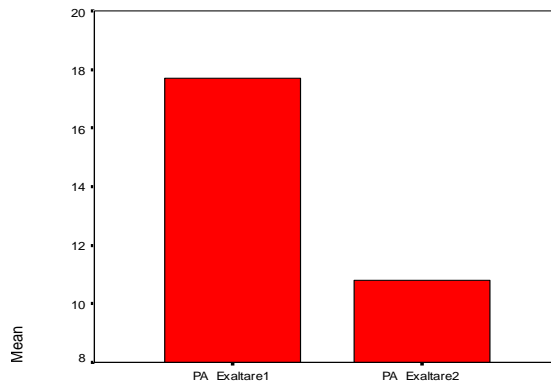
timpul 2 experimental. Nestăpânirea scade în timp, ceea ce sugerează că lipsa de control a gesturilor și conduitelor, manifestările primare și bruște sub imperiul impulsurilor, al emoțiilor sau afectelor, provocarea de conflicte, stările frecvente de proastă dispoziție și de irascibilitate se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

La variabila *hipertimie*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul hipertimiei în timpul 1 experimental și timpul 2 experimental la subiecți nerecidiviști sau, altfel spus, perioada de detenție influențează nivelul hipertimiei în sensul că media la variabila hipertimie în timpul 1 experimental este semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2 experimental. Hipertimia scade între timpul 1 și timpul 2 ceea ce sugerează că creșterea polarizată a încărcăturilor afective, exagerarea tonusului afectiv, în varianta negativă cu depresie, anxietate și melancolie; superficialitatea și încălcarea regulilor se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

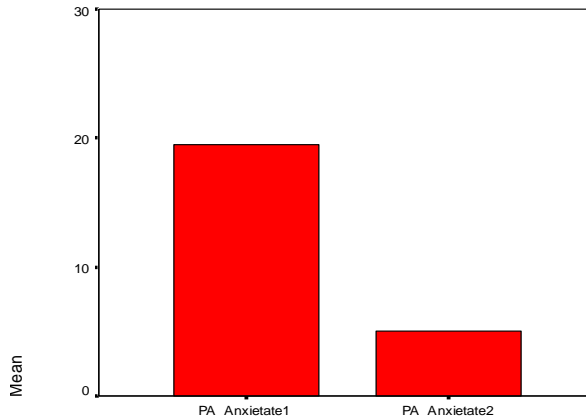

La variabila *exaltare*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul exaltării în timpul 1 experimental și timpul 2 experimental la subiecți nerecidiviști, media în timpul experimental 1 fiind semnificativ mai mare comparativ cu cea din timpul experimental 2. Exaltarea scade între timp, ceea ce sugerează că stările emoționale de scurtă durată, dar foarte intense, care conduc la restrângerea controlului comportamental, se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

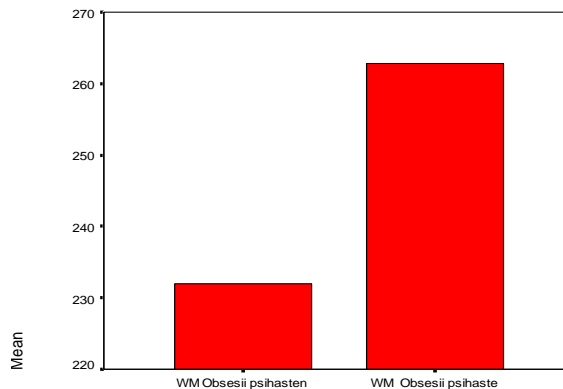

La variabila *anxietate*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul anxietății în timpul experimental 1 și timpul 2 la subiecți nerecidiviști, media la timpul 1 fiind semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2 experimental. Anxietatea scade în timp, ceea ce sugerează că reacțiile emoționale dezadaptative, stările de neliniște, teamă nespecifică,

panică, angoasă, însoțite de tulburări psiho-somatice, se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

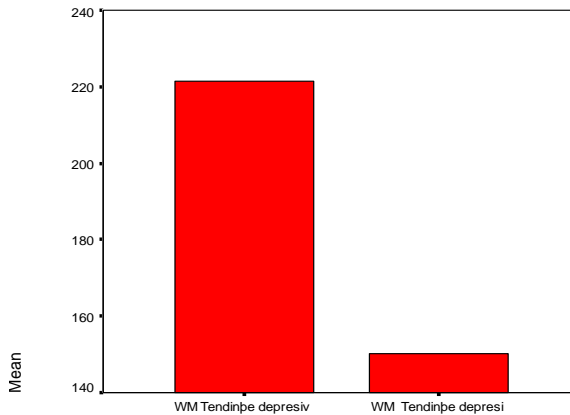

La variabila *obsesii psihastenice*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între timpul 1 și timpul 2 la subiecți nerecidiviști, media în timpul 1 experimental fiind semnificativ mai mică comparativ cu media din timpul 2 experimental. Obsesiile psihastenice cresc între timpul 1 și timpul 2 ceea ce sugerează că fenomenele obsesive, nehotărârea, nesiguranța, sentimentele de înstrăinare, rezultat al surmenajului psihic, se accentuează între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

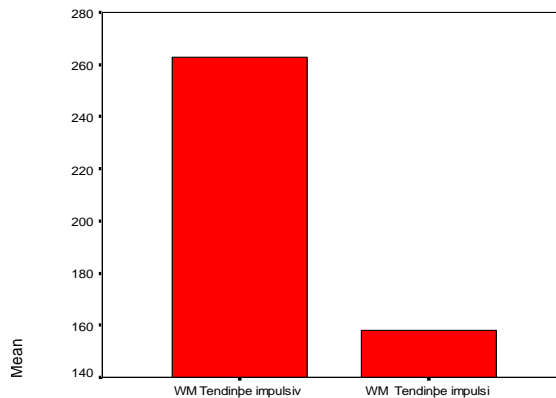

La variabila *tendințe depresive și anxioase*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative, media în timpul experimental 1 fiind semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2 experimental. Nivelul depresiei și al anxietății scade în timp, ceea ce sugerează că neliniștea interioară,

incapacitatea decizională, sentimentele de vinovăție, incapacitatea de acțiune autentică, tulburările psiho-somatice, tulburările afective cu impact în medierea adaptativă se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

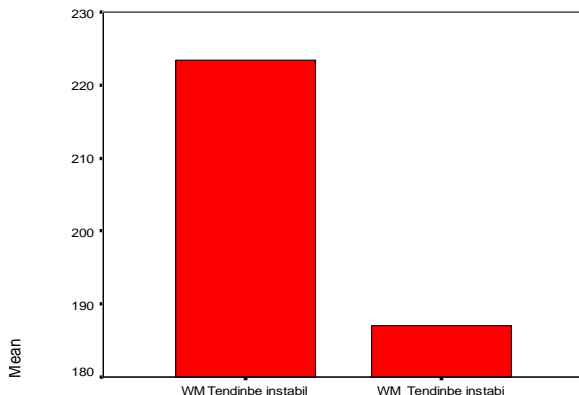

La variabila *tendințe impulsive*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative, media în timpul 1 fiind semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2 experimental. Impulsivitatea scade între timpul 1 și timpul 2, ceea ce sugerează că reacțiile spontane, primitive, necontrolate conștient și neadaptate, descărcările de tensiune emoțională într-un act sau într-un comportament, schimbările bruște de dispoziție se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

La variabila *tendințe către instabilitate psihică*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative, media în timpul 1 experimental fiind semnificativ mai mare comparativ cu media din timpul 2 experimental. Instabilitatea

psihică scade între timpul 1 și timpul 2, ceea ce sugerează că alternanțele dinamogene (inerție-explozivitate) și dispoziționale (trecere facilă de la o stare emoțională la alta), capriciozitate, schimbări frecvente de atitudini, conduitele imprevizibile se reduc între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

Analiza statistică, realizată cu testul t pentru eșantioane perechi, a evidențiat la subiecții nerecidiviști următoarele variabile cu diferențe nesemnificative: demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, distimie, ciclotimie, emotivitate, tendințe schizoide, tendințe paranoide, tendințe antisociale.

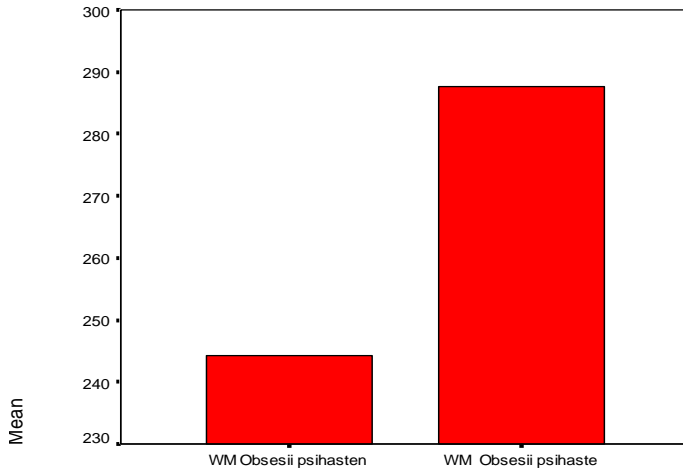
În fine, în al patrulea rând, am verificat dacă există diferențe semnificative între particularitățile psihice ale *recidiviștilor* între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei (timpul 1 și timpul 2).

	Media recidiviști timp experimental 1	Media recidiviști timp experimental 2	t	df	p
WM Obsesii psihastenice	244,2000	287,6500	- 3,143	39	0,005

Tabelul nr. 4 - Testul t pentru eșantioane perechi, recidiviști - variabile cu diferențe semnificative între T1 și T2

La variabila *obsesii psihastenice*, analiza statistică a permis identificarea unor diferențe semnificative între nivelul obsesiilor psihastenice în timpul 1 experimental și timpul 2 experimental, la subiecți recidiviști, media în timpul 1 experimental fiind semnificativ mai mică comparativ cu media din timpul 2 experimental. Obsesiile psihastenice cresc între timpul 1 și timpul 2, ceea ce sugerează că fenomenele obsesive, nehotărârea, nesiguranța, sentimentele de

înstrăinare, rezultat al surmenajului psihic, se accentuează între carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei.

Datele statistice au evidențiat la subiecții recidiviști următoarele variabile cu diferențe nesemnificative: nevrozism, tendințe paranoide, tendințe psihopatiece, demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, nestăpânire, hipertimie, distimie, ciclotimie, exaltare, anxietate, emotivitate, tendințe schizoide, tendințe paranoide, tendințe depresive, tendințe impulsive, tendințe de instabilitate psihică, tendințe antisociale. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că, pentru deținuții recidiviști, mediul penitenciar nu exercită un impact puternic comparativ cu deținuții nerecidiviști. O altă explicație ar putea fi lipsa de concentrare pe sarcină, semnificația pe care subiecții au atribuit-o situației de testare, așteptările subiecților față de situația de testare, adoptarea unei atitudini de complezență și așteptările cercetătorului.

Discuții

Din rezultatele obținute, s-au desprins câteva concluzii care au infirmat și totodată au confirmat ipotezele specifice ale cercetării. Vom explicita sinteza datelor susținute de argumente, credem pertinente, după cum urmează:

- Șocul încarcerării și contactul cu subcultura carcerală sunt extrem de dificile, în special la prima încarcerare. Experiența traumatizantă a depunerii este direct proporțional cu dezechilibrul psiho-emoțional preexistent depunerii: firile mai sensibile, cei cu un eu slab, cei imaturi în plan afectiv și social, cei bolnavi suferă, în general, mai mult (Butoi, 1992).

- Adaptarea adecvată la mediul penitenciar presupune deținerea unei structuri psihice echilibrate, pentru a dezvolta aptitudini și comportamente adecvate.

- Existența unei structuri psihice labile duce la manifestarea în planul concret al realității penitenciare a unor comportamente dezadaptative caracterizate prin: agresivitate fizică și verbală crescută, nestăpânire, ostilitate directă manifestată, rezistență scăzută la frustrări repetate, instabilitate emoțională tradusă prin: reacții bruște, necontrolate, explozive, autocontrol psihic perturbat în ansamblu, suspiciune marcată, relații interpersonale tensionate și conflictuale (Bartollas, 1997; Florian, 1996).

- Deținerea a cel puțin o parte din trăsăturile menționate mai sus demonstrează o structură de personalitate labilă, ceea ce face dificilă de cele mai multe ori, cel puțin, temporar adaptarea deținuților la mediul restrictiv.

Ipoteza conform căreia *adaptarea la mediul penitenciar este influențată de statutul deținutului (nerecidivist – recidivist)* se confirmă parțial. În perioada de carantină (T1), deținuții nerecidiviști prezintă mai multe conduite specifice inadaptării, comparativ cu recidiviști. Valorile obținute de nerecidiviști la factorii psihopatie, nestăpânire, hipertimie, anxietate și emotivitate sunt semnificativ mai mari în comparație cu rezultatele obținute de recidiviști la timpul experimental 1. Acest aspect poate fi explicat atât prin specificul condițiilor mediului penitenciar, cât și prin șocul încarcerării care este mai puternic resimțit de deținuții nerecidiviști. Pentru un individ care cunoaște caracteristicile mediului penitenciar, adaptarea în perioada carantinei nu mai presupune o restructurare și reorganizare substanțială a structurilor lui de personalitate. La majoritatea particularităților psihice evaluate de noi am obținut însă diferențe semnificative.

În perioada de executare propriu-zisă a pedepsei (T2), deținuții recidiviști obțin valori semnificativ mai mari comparativ cu nerecidiviștii la factorii: nevrozism, nestăpânire, exaltare, anxietate, impulsivitate și tendințe antisociale, în timpul experimental 2. Doar la hiperexactitate nerecidiviști obțin scoruri semnificativ mai mari. La un număr de particularități psihice nu apar însă diferențe semnificative între cele două grupuri de deținuți. Datele par să indice dificultățile mai mari cu care se confruntă recidiviștii în executarea pedepsei, comparativ cu nerecidiviștii.

Ipoteza conform căreia *adaptarea deținuților la mediul penitenciar este influențată de perioada de executare a pedepsei (carantină și executarea propriu-zisă a pedepsei)* este, de asemenea, parțial confirmată. Din analiza statistică și psihologică a rezultatelor testelor de personalitate s-au observat diferențe semnificative la deținuții nerecidiviști între timpul I (carantina) și

timpul II (perioada de executare propriu-zisă). În perioada de carantină, nerecidiviștii au obținut valori semnificativ mai mari comparativ cu perioada de executare a pedepsei la factorii: nevrozism, tendințe paranoide, tendințe către psihopatie, nestăpânire, hipertimie, exaltare, anxietate, tendințe depresive și anxioase, tendințe impulsive, tendințe către instabilitate psihică. Acești factori arată un exces de energie psihică investită ineficient, dezvoltând irascibilitate și inadaptare. Astfel, pentru a se elibera de tensiunea psihică negativă, deținuții recurg la acțiuni violente auto- și heterodistructive pentru care sunt sancționați cu rapoarte de incident. Ulterior, în perioada de executare a pedepsei, se înregistrează comportamente mai adecvate regulilor de penitenciar, acceptarea pedepselor primite, recunoașterea faptelor, integrarea și socializarea lor în grupurile de deținuți din camerele de detenție, participarea voită și activă la activitățile de reeducare și de muncă. Deținuții nerecidiviști prezintă o rezistență scăzută la frustrări minime și repetate în special la intrarea în penitenciar, manifestată prin simptome anxios-depresive și nestăpânire crescută. Cei care au răspuns agresiv încercărilor detenției, au folosit agresivitatea ca pe un mijloc de a face impresie asupra altora, de a adera la valorile subculturale, sau pentru recompense materiale obținute prin forță (țigări, alimente, haine).

În cazul recidiviștilor, diferențe semnificative între timpul I (carantina) și timpul II (perioada de executare propriu-zisă) s-au obținut numai la obsesii psihastenice, care cresc pe parcursul detenției. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că pentru deținuții recidiviști mediul penitenciar nu exercită un impact la fel de puternic.

Datele obținute în cadrul verificării celei de-a doua ipoteze sunt confirmate și prin analiza sancțiunilor aplicate deținuților în urma rapoartelor de incident. Numărul acestora la cele două tipuri de deținuți, în decursul celor șase luni, a fost de 13 în cazul deținuților nerecidiviști (la cei 40 de deținuți nerecidiviști), iar în cazul recidiviștilor de 11 rapoarte (la un număr egal, de 40 de recidiviști). Diferența constă în perioada în care au obținut aceste sancțiuni disciplinare. Deținuților nerecidiviști le-au fost aplicate sancțiuni cu precădere în intervalul 1 săptămână – 2 luni, adică în perioada de carantină și începutul perioadei de executare, în timp ce recidiviștii au obținut sancțiunile disciplinare în intervalul 4-6 luni, adică în perioada de executare propriu-zisă a pedepsei. Cercetările lui V.T. Dragomirescu (1976) au indicat și faptul că tendințele psihopatologice tind să apară după o anumită perioadă petrecută în detenție, atunci când ele lipsesc cu desăvârșire la intrarea în penitenciar, iar în cazul în care acestea au fost prezente, ele tind să se accentueze.

Detenția este un fenomen care include numeroase aspecte economice, social-politice, juridice, etice și psihologice. Acestea din urmă sunt poate cele mai

importante, din moment ce *mediul penitenciar reprezintă o lume în permanentă implozie psihologică, coordonatele sale fiind crima, eșecul, patologicul, stresul, disperarea* (Butoi, 1992). În penitenciar, se instalează destul de repede un sentiment de înstrăinare, deoarece pedepsele scurte sunt trăite ca un dezastru, iar cele lungi iau aspectul unui mod de viață cu multiple nuanțe patologice. Există chiar o „filosofie” a deținutului cu privire la variabila temporală, ce poate fi sintetizată astfel: *pedepsele scurte sunt un nonsens*, deoarece nu prezintă o veritabilă eliminare, iar *pedepsele lungi sunt substitutul uman al condamnării la moarte* (Florian, 1996). Rămâne însă întrebarea: dacă pedepsele nu își ating obiectivul fundamental, cel paideic și exemplar, cum trebuie ele concepute și aplicate pentru a asigura restaurarea și reabilitarea personalității infractorilor?

Résumé : Le présent étude analyse l’impact de la détention sur al personnalité des prisonniers récidivistes et non-récidivistes. Il est connu le fait que l’emprisonnement exerce une grande influence sur la capacité d’adaptation de la population emprisonnée. Les hypothèses proposées sont: 1. L’adaptation au prison est influencé par le statut des prisonniers: récidivistes et non-récidivistes et 2. L’adaptation au prison est influencé par la période de détention: quarantaine et période d’exécution de la peine proprement dit. Nous avons utilisé un questionnaire anamnestique, le questionnaire Woodworth-Mathews, H. Schieschek et MMPI – la forme courte, adapté pour la population emprisonnée. Les instruments ont été appliquées sur 80 prisonniers: 40 récidivistes et 40 non-récidivistes. Les résultats indiquent que dans la période de quarantaine (21 jour-1 mois) les non- récidivistes se confrontent avec des nombreuses difficultés at problèmes de comportement. Les récidivistes s’adaptent facilement dans la période de quarantaine, mais ils ont grandes difficultés de respectés les règles du pénitencier dans la période d’exécution de la peine.

Abstract: The present paper analyzes the impact of detention upon the recidivist and non-recidivist prisoners’ personality, being known that the detention is a period which creates a high pressure on the capacity of adaptation of the incarcerated persons. The hypotheses of the study are the following: 1. prisoners’ adaptation to the detention center is influenced by the status of prisoners: recidivist or non-recidivist, and 2. prisoners’ adaptation to the penitentiary is influenced by the period of detention: quarantine or real period of penalty execution. We have used a questionnaire for anamnesis, the questionnaire Woodworth-Mathews, H. Schieschek and MMPI – the short version, adapted for the penitentiary population. The instruments were applied on 80 imprisoned subjects: 40 non-recidivists and 40 recidivists. Data shows that the non-recidivists have more difficulties and behavioral problems in quarantine period, and the recidivists are more able to adapt to detention in the quarantine, but less capable to obey to the rules during the period of penalty execution.

Bibliografie:

Bartollas, C. (1997). *Juvenile Delinquency*. Boston, London, Toronto: Allyn and Bacon.

Boldescu, A. (2001). Detențiunea pe viață. O abordare psihologică a fenomenului. In V. Troenco (coord.), *Problemele detențiunii pe viață* (pp. 64-70). Chișinău: Centrul editorial al Universității de Criminologie.

Butoi, T. (1992). Problematika psihologică a privării de libertate și a recuperării sociale a infractorului. In N. Mitrofan, V. Zdrenghea și T. Butoi, *Psihologie judiciară* (301-313). București, Casa de Editură și Presă "Șansa" S.R.L.

Dragomirescu, V.T. (1976). *Psihosociologia comportamentului deviant*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Florian, Gh. (1996). *Psihologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print.

Florian Gh. (2003). *Fenomenologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print.

Rădulescu, S.M. (1999). *Devianță, criminalitate și patologii sociale*. București: Luminalex.

Turliuc, M.N. (2007). *Psihosociologia comportamentului deviant*. Iași: Institutul European.

Wilkins, L. (1964). *Social Deviance*. London: Tavistock.